

Västra Götalands Bildningsförbunds yttrande angående betänkandet:

Bildning, utbildning och delaktighet – folkbildningspolitik i en ny tid (SOU 2024:42)

Inledning

Västra Götalands Bildningsförbund (VGB) är en ideell förening och är folkbildningens samverkansorganisation i Västra Götaland. VGB samlar den organiserade folkbildningen i Västra Götaland. Våra medlemmar består av samtliga studieförbund, alla folkhögskolor, RF-SISU Västra Götaland och kulturförvaltningen i VGR. Folkbildningen är mångfacetterad till sin natur. Särarten är en styrka och något vi alla är stolta över och särarten är något vi vill värna.

Även om man nationellt organiserar folkhögskolor och studieförbund separat, är båda organisationsformerna ofta samlade inom bildningsförbunden regionalt. Det ger oss en styrka i form av att kunna ta med perspektiv från hela den organiserade folkbildningen kring frågan om politikens nuvarande vilja till ökad styrning nationellt.

Sammanfattning (VGB:s sammanfattande ställningstaganden)

Västra Götalands Bildningsförbund vill till att börja med att tacka för en god och välskriven utredning. Som folkbildare känner vi väl igen oss i beskrivningen av folkbildningens historik, nuläge, och verksamhet. De är uppenbart att utredaren är väl insatt i rörande folkbildning och har gjort ett gediget arbete. VGB ser stora möjligheter till att detta betänkande kan ligga till grund till välavvägda riksdagsbeslut om folkbildningens framtid. Med det som utgångspunkt vill vi ändå i detta svar framhålla de förslag vi inte håller inte med om i betänkandet.

VGB avstyrker betänkandets förslag till delmål för folkbildningspolitiken i sin nuvarande form. Det finns skäl att se över dels om delmålen är tillräckliga för att beskriva vad folkbildningspolitiken ska uppnå, dels om delmålen griper över områden som inte är föremål för folkbildningspolitiken.

VGB anser att regeringen bör överväga att det fjärde delmålet kompletteras med en formulering som uttryckligen benämner folkbildningens demokratifrämjande betydelse.

VGB avstyrker utredningens förslag till indikatorer för uppföljning av folkbildningspolitiken i sin nuvarande form. VGB anser att indikatorerna i vissa delar är

otydliga, samtidigt som de i andra är för detaljerade. VGB ser också att det finns risk att indikatorerna inte mäter hela delmålen. Det är viktigt att inte fastställa indikatorerna i riksdagsbundna beslut, utan att det finns möjlighet att justera eller komplettera dem vid behov.

VGB avstyrker det alternativa förslag till justerad självförvaltningsmodell som utredningen lägger fram att MUCF tar över ansvaret för fördelning, kontroll, uppföljning och utvärdering av statsbidraget till folkbildningen.

VGB avstyrker förslaget att återtaga medel överstigande ett väsentligt belopp ska återbetalas till staten.

VGB instämmer inte i utredningens bedömning att utredningens förslag inte medför några extra kostnader för bidragsmottagare, civilsamhället, kommuner och regioner. Utredningen borde ha gjort kostnadsberäkningar för det merarbete som kan uppstå för studieförbunden och folkhögskolorna. Kraven på bidragsmottagare att förse folkbildningsrådet, externa utvärderare och revisorer med underlag kommer att betyda merarbete för studieförbund och folkhögskolor

VGB avstyrker utredningens förslag att finansiera permanenta kostnadsökningar för staten med medel från anslag 14:1 och 14:2 under utgiftsområde 17, det vill säga statsbidraget till folkbildningen.

Allmänna synpunkter

Folkbildningen bör betraktas som en helhet där studieförbund och folkhögskolor på olika sätt har stor betydelse för utvecklingen av individ och samhälle.

Folkhögskolor och studieförbund utgör bärande arenor för civilsamhälle, bildning och kultur. Sverige har en lång tradition av fri och frivillig folkbildning som bygger på eget organiserande, engagemang, deltagande. Folkbildningen har i mer än 150 år visat sin mångsidighet och höga tillgänglighet – en struktur som är viktig att värna.

Studieförbunden har stor betydelse för kultur och ett aktivt civilsamhälle i hela landet, särskilt på platser som saknar ett brett kulturutbud. Det är välkänt att studieförbund ger viktiga bidrag till föreningslivet och det lokala kulturutbudet genom att erbjuda en arena, kompetens om arrangörskap och organisering, tillgängliggöra lokaler och bidra med ekonomiskt stöd. Studieförbunden är ofta kittet som håller samman samverkan med medborgarna, kommunen och det civila samhället. Studieförbunden står för kontaktförmedling mellan de olika lokala aktörerna. Genom sin verksamhet bidrar studieförbunden till en infrastruktur för lokalt samhällsengagemang och en meningsfull vardag för unga och vuxna i alla åldrar.

Folkhögskolorna bidrar också väsentligt till det lokala förenings- och kulturlivet, men har sitt främsta uppdrag inom utbildningsväsendet. Folkhögskolorna står för ett förhållningssätt till bildning och utbildning som ingen annan instans inom utbildningsväsendet gör. De kan erbjuda kompletterande utbildningar till dem som är i behov av det för att nå gymnasie- eller högskolebehörighet. Folkhögskolan utgör en

central del av hela utbildningskedjan för kulturarbete. För individen erbjuds möjligheter till omställning och personlig utveckling. För civilsamhället utgör folkhögskolorna en bas för bildningsverksamheten.

VGB tillstyrker och instämmer med många av utredningens förslag och bedömningar. VGB ser ett behov av att folkbildningens aktörer går staten till mötes i fråga om uppföljning, kontroll och transparens. Detta för att bygga upp en ökad tillit till att folkbildningen kan hantera statsbidraget på ett ansvarsfullt sätt. Men VGB ser också att det är av största vikt att behålla den självförvaltningsmodell som VGB ser som en av de bärande pelarna för folkbildningens framgång. VGB ser positivt på att förslagen att komplettera självförvaltningsmodellen med en utvecklad modell för utvärdering av folkbildningspolitikens resultat och effekter.

Villkoren för framtida finansiering av folkbildningen och dess fördelning mellan staten, regionerna och kommunerna behöver förtydligas. Vi har en samfinansieringsmodell för finansiering av folkbildningen, men den behöver förtydligas. Det behövs en dialog mellan den organisation/myndighet som kommer att fördela statsbidragen och regionerna och kommunerna i syfte att undvika disparata mål, ökad administration och skapa långsiktiga planeringsförutsättningar för såväl folkbildningens aktörer som regioner och kommuner.

Nedan kommenterar VGB ett urval av betänkandes förslag:

10.2.1 Folkbildningens särskilda betydelse för kultur

VGB instämmer i utredningens bedömning att en särskild utredning kring musikutbildningarnas förutsättningar bör tillsättas i syfte att se över hur samverkan och samordning mellan olika aktörer kan utvecklas för att skapa bättre förutsättningar för olika nivåer av musikutbildning att understödja varandra. Men VGB önskar att en sådan utredning inte bara belyser musikutbildningarna på folkhögskola, utan kulturutbildningar generellt på folkhögskola. Precis som musikutbildningarna på folkhögskolan är den del av "utbildningskedjan" för blivande musiker, är även övriga kulturutbildningar en länk utbildningssystemet för hela kultursektorn. En sådan utredning skulle bidra till en förbättrad helhetssyn på förutsättningar för dels kultur i hela landet, dels kulturella och kreativa branschers framtid.

11.4 En ny balanspunkt kan bidra till en ny start för folkbildningen

VGB delar inte fullt ut utredningens bedömning att det behövs en ny balanspunkt i relationen mellan staten och folkbildningens aktörer.

Utredningen bedömer att förslagen sammantaget innebär att balanspunkten flyttas till statens fördel. VGB vill i sammanhanget påpeka att om balanspunkten mellan staten och folkbildningens aktörer flyttas för långt till statens fördel, riskeras en av folkbildningens kärnvärden, det fria och frivilliga.

VGB tillstyrker att balanspunkten vad gäller uppföljning och utvärdering flyttas, men menar att den inte bör flyttas vad gäller styrning av verksamheten. Här är det viktigt att värna ”armlängds avstånd”.

12 Nytt mål och ny målstruktur för folkbildningspolitiken

VGB behandlar här förslagen till nya mål och delmål för folkbildningspolitiken samt nytt syfte för statsbidraget till folkbildningen relativt utförligt.

12.3.1 Förslag på ny målstruktur för folkbildningspolitiken

VGB tillstyrker utredningens förslag om en ny målstruktur med ett övergripande mål och ett antal delmål för folkbildningspolitiken.

VGB stödjer argumentet att det är målet med folkbildningspolitiken som ska följas upp i regeringens redovisning till riksdagen av politikens resultat, och inte själva syftet med bidraget. VGB stödjer även utredningens tanke att en målstruktur där mål kan följas upp med extern utvärdering av folkbildningspolitiken kan komma öka tilliten från staten till folkbildningen som helhet.

12.3.2 Förslag på nytt övergripande mål för folkbildningspolitiken

VGB menar att utredningens förslag till övergripande mål – höjd bildningsnivå, höjd utbildningsnivå och ökad delaktighet i samhället. I stor fungerar bra, men det som mest diskuterats i samtal med våra medlemsorganisationer är avsaknaden av den centrala roll som demokratiarbetet präglar folkbildningen i 150 år. **Därför menar vi att det övergripande mål bör skrivas om och i någon form innefatta ”stärkt demokrati”.**

Målet är enkelt och tydligt och kan med tillägget av ”demokrati” finnas förutsättningar att det kan bli accepterat, känt och förstås av hela folkbildningen.

12.3.3 Förslag på nya delmål för folkbildningspolitiken

VGB avstyrker betänkandets förslag till delmål i sin nuvarande form.

VGB menar att strukturen med mål och delmål är i huvudsak bra. Men att delmålen behöver arbetas om för att kunna fungera väl för både statens syften och folkbildningens aktörer.

För det första finns skäl att se efter om delmålen som de är formulerade är tillräckliga för att beskriva vad folkbildningspolitiken ska uppnå. I sin nuvarande form är de dels för inriktade på rent kvantitativa ökning, vilket kan komma att leda bort från de kvalitativa krav och önsningar som utredningen ger uttryck för, och dels finns det också skäl att se efter om delmålen griper över områden som inte självklart ska vara mål för folkbildningspolitiken som sådan.

VGB anser även att det fjärde delmålet borde kompletteras med en formulering som uttryckligen benämner folkbildningens demokratifrämjande betydelse.

VGB saknar också delmål som belyser folkbildningens betydelse för att upprätthålla ett fungerande civilsamhälle.

12.3.4 Förslag på nytt syfte med statsbidraget till folkbildningen

VGB tillstyrker utredningens förslag till nytt syfte med statsbidraget till folkbildningspolitiken att säkerställa finansiering av en infrastruktur för folkbildning i hela landet.

13.3 Nya mål för folkbildningen behöver belysas med nya indikatorer

VGB avstyrker förslaget till indikatorer i sin nuvarande form.

Med tanke på att indikatorerna i första hand är avsedda som uppföljningsverktyg för regeringens åiterrapportering till riksdagen, anser VGB att de är delvis alltför specifika, delvis inte täcker in delmålen. Frågan är hur väl indikatorerna mäter det som anges i delmålen, stora delar av delmålen inte har någon indikatorer kopplade till sig. Till exempel kulturdelmålets andra hälft ”att delaktigheten i kulturlivet ökar och breddas” saknar helt indikator kopplad till sig. Regeringen bör ge statsbidragsutbetalaren, oavsett om detta framöver är Folkbildningsrådet eller en myndighet, i uppdrag att utforma indikatorer i tillsammans med analys- och utvärderingsmyndigheterna utforma indikatorer som fungerar.

VGB föreslår att frågan om hur indikatorerna slutligen utformas av de instanser som ska hantera, utvärdera och följa upp folkbildningspolitiken och beskriva dess effekter.

Det är också viktigt att indikatorerna om de skall kunna fungera, inte beslutas av riksdagen, utan att det finns möjlighet att utveckla och justera dem.

14.3 Utredningen föreslår att självförvaltningsmodellen behålls

VGB tillstyrker utredningens förslag att Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna i myndighets ställe fortsatt ska fördela statsbidraget till folkbildningen.

Förslaget är här mycket genomarbetat, utredaren har goda argument för det förslaget. Av de tre alternativa förslagen är detta det endast detta som VGB bedömer som önskvärt.

14.4 Utredningens alternativa förslag innebär att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) tar över ansvaret för fördelning, kontroll, uppföljning och utvärdering av statsbidraget till folkbildningen

VGB avstyrker det alternativa förslag till justerad självförvaltningsmodell som utredningen lägger fram att MUCF tar över ansvaret för fördelning, kontroll, uppföljning och utvärdering av statsbidraget till folkbildningen.

15.2 Uppföljning och utvärdering av statsbidraget till folkbildningen bör utvecklas

VGB instämmer i utredningens bedömning att uppföljning och utvärdering av statsbidraget till folkbildningen bör utvecklas.

Det bör etableras en stadigvarande och långsiktig struktur för en extern oberoende utvärdering av statens stöd till folkbildningen. VGB instämmer i utredarens ambition att det nödvändigtvis inte behövs mer uppföljning och utvärdering utan ändamålsenlig uppföljning och utvärdering.

VGB ser dock risker som måste tas i beaktande med en ny utvärdering. Dels att ökad uppföljning och utvärdering kommer innebära en kraftigt ökad administrativ börda för folkbildningens aktörer. Det finns risk för att utredarens ambition om fler och nya grupper inte kommer att kunna förverkligas om det samtidigt som det administrativa arbetet ökas, inte tillförs nya resurser.

15.4 Myndigheten för kulturanalys ska utvärdera effekterna av statens stöd till folkbildningen

VGB tillstyrker utredningens förslag att Myndigheten för kulturanalys ska ges i uppdrag att utvärdera, analysera och redovisa resultat och effekter av statens stöd till folkbildningen.

VGB ser dock risker med denna lösning, dels att myndigheten måste tillföras kompetens kring folkbildningen och dess aktörer. Dels ser VGB en risk för att kraven på bidragsmottagaren kraftigt utökas, om inte statsbidragsfördelnde organisations uppdrag tydligt ändras i dessa frågor. En tydlig uppdragsfördelning måste arbetas fram.

15.5 IFAU ska genomföra utvärderingar inom folkhögskoleområdet

VGB tillstyrker utredningens förslag att Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) ska utvärdera effekter av statsbidragsfinansierad folkbildningsverksamhet vid folkhögskolor.

Extra bra i detta är att folkhögskolan på detta sätt tas med in i bedömningar som görs för hela utbildningsfältet. Det är även betydelsefullt att visa på effekterna av folkhögskolans verksamheter på arbetsmarknaden.

15.6 Centrum för idrottsforskning ska följa upp och utvärdera statsbidraget till folkbildningen som hanteras av SISU Idrottsutbildarna

VGB tillstyrker förslaget att Centrum för idrottsforskning (CIF) ska ansvara för uppföljning och utvärdering av det särskilda verksamhetsstödet till SISU Idrottsutbildarna.

15.7 Delar av Folkbildningsrådets och SISU Idrottsutbildarnas utvärderingsverksamhet bör ses över

VGB instämmer i bedömningen att åtminstone Folkbildningsrådets administrativa arbete kring utvärdering skulle kunna minskas genom att en extern utvärdering föreslås för framtiden.

Mot bakgrund av de uppdrag som utredningen föreslår ska ges till Myndigheten för kulturanalys och IFAU blir det viktigt att i uppdragsformuleringar till de olika parterna tydliggöra gränsdragningen mellan Folkbildningsrådets uppföljningsuppdrag samt dess uppdrag kring risk- och säkerhetsanalys å ena sidan och andra myndigheters utvärderingsuppdrag.

15.8 MYKA, IFAU och CIF ska ha tillgång till relevant underlag

VGB tillstyrker förslaget, men ser att det tyvärr saknas en ekonomisk konsekvensbeskrivning och bristande finansiering av förslaget. Det kommer att innebära ökad administration och ökade kostnader för bidragsmottagarna. Eftersom kravet på bidragsmottagarna föreslås skrivas in i förordningen om statsbidrag till folkbildningen behöver en beräkning av kostnaderna för bidragsmottagarna också genomföras och finansieringsprincipen tillämpas.

16.5.1 Öppen redovisning av samverkan med andra

VGB avstyrker utredningens förslag att bidragsmottagare ska redovisa sina samarbetsparter.

VGB ställer sig positiva till det generella kravet på transparens. Men anser att det är tillräckligt att uppgifterna finns tillgängliga hos respektive bidragsmottagare. Att införa ett nationellt register på detta vis skulle kräva kraftigt ökad administration. Inte heller skulle det komma åt de problem som utredaren adresserar kring felaktiga utbetalningar. Om syftet med införandet av detta nationella register skulle vara att komma åt samarbeten med organisationer med tveksam värdegrund, så skulle det inte heller var verksamt. Det problemet hanteras genom det tilltänkta demokrativillkoret.

16.5.2 Förordningen om statsbidrag till folkbildningen bör utökas med demokrativillkor

VGB instämmer i folkbildningsutredningens bedömning att likalydande demokrativillkor som föreslogs i prop. 2023/24:119 för stöd ur Allmänna arvsfonden och som antogs av riksdagen i juni 2024, bör införas i förordningen om statsbidrag till folkbildningen.

17.5 Förslag om en ny modell för statlig medverkan vid revision av statsbidraget till folkbildningen

VGB tillstyrker förslaget att Riksrevisionen genom årlig revision ska granska årsredovisningen för Folkbildningsrådet respektive SISU Idrottsutbildarna.

18.1.4 Återbetalade medel ska i vissa fall betalas tillbaka till staten

VGB tillstyrker förslaget att Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna som huvudregel fortsatt ska kunna omfördela återbetalda medel till annan verksamhet som omfattas av anslagsändamålet, **men VGB avstyrker** förslaget att återtagna medel överstigande ett väsentligt belopp ska återbetalas till staten.

De statliga medel som avsatts i budget för att användas inom folkbildningen bör även fortsättningsvis, och som i andra myndigheter användas i verksamheten. Att en enskild aktör skall återbetala medel, skall inte påverka helheten i medelstilldelning.

20. Konsekvenser

VGB delar inte utredningens bedömning att dess förslag till nya mål, nya indikatorer, förstärkt uppföljning och kontroll samt förbättrad utvärdering inte skapar några extra kostnader för Studieförbund och folkhögskolor.

VGB kan se att merarbete och därmed merkostnader kommer att uppstå för samtliga bidragsmottagare. Krav på bidragsmottagare att förse externa utvärderare, det vill säga med underlag samt inför Riksrevisionens nya uppdrag förse Folkbildningsrådet med det underlag som de begär, kommer betyda permanent ökad administration och ökade kostnader. VGB saknar en beräkning av vad denna ökade börda förväntas kosta och hänvisar till den kostnaden enligt finansieringsprincipen måste tillföras folkbildningen.

20.17 Finansiering av utredningens förslag

VGB avstyrker utredningens förslag till finansiering av de ökade kostnader för staten och föreslår att regeringen finner andra källor till den nödvändiga finansieringen.

Utredningen bedömer att betänkandets förslag innebär permanenta kostnadsökningar för staten på 2,4 miljoner kronor. Utredningen föreslår att finansieringen för dessa kostnadsökningar ska hämtas från anslag 14:1 och 14:2 under utgiftsområde 17. Det är anslagen för statsbidrag till studieförbund respektive folkhögskolor. 2,4 miljoner kronor utgör i sammanhanget bara en bråkdel av det sammanlagda statsbidraget till folkbildningen. Mot bakgrund av att utredningen bedömer att betänkandets förslag kommer att innebära nya och utökade arbetsuppgifter samt ökad administrativ börda för Folkbildningsrådet är det mycket troligt att Folkbildningsrådet kommer att behöva avsätta en större andel än tidigare av statsbidraget för sitt interna arbete.

I utredningens konsekvensbeskrivning saknar som vi tidigare skrivet en analys av kostnaderna för bidragsmottagare.

Sammanlagt gör detta att andelen av statsbidraget som kommer att kunna gå till verksamhetsmedel till studieförbund och folkhögskolor riskerar att minska. Detta försvårar för folkbildningens aktörer att bedriva sin kärnverksamhet. Detta i en situation där pandemi, inflation och tidigare minskningar av anslagen redan innan tvingat studieförbund och folkhögskolor att kraftigt minska sin verksamhet och försatt dem en oerhört svår ekonomiska situation. 2023 tvingades ett nationellt studieförbund läggas ned på grund av att man inte klarade sin ekonomi. 2025 har ett studieförbund

avfinansierats på grund av att de med de allt ökade administrativa kraven inte kommer kunna uppfylla Folkbildningsrådets krav. 2024 rapporterats kontinuerligt om nedläggningar av såväl lokalavdelningar hos studieförbund och delar av folkhögskoleverksamheter, uppsägningar av personal, avyttrande av lokaler och nedläggning av utbildningar och kursverksamhet. Till och med konkurser. Dessa åtgärder får stor betydelse för likvärdiga möjligheter i hela landet att delta i kulturlivet, stärka civilsamhället, att bilda sig och utbilda sig.

Perspektiv som VGB saknar i utredningen

Generellt hade VGB önskat en mer tydlig hantering av begreppet folkbildningen och vad som avses när begreppet används i. Vid läsning uppstår ibland en osäkerhet om vad som avses. Är det verkligen är studieförbund och folkhögskola som avses. Det är inte korrekt att beskriva en av aktörerna eller dess verksamhet och beskriva detta som folkbildningen.

VGB saknar en närmare beskrivning av vilka ekonomiska förutsättningar staten, regionerna och kommunerna ger folkbildningens aktörer. De utmaningar förutsättningar innebär för folkbildningen. Det saknas en översyn av folkbildningens finansiering, den samfinansieringsmodell, där stat, region och kommuner delar ansvaret och finansierar såväl studieförbund som folkhögskola. I det sammanhanget saknas även en analys av regionernas dubbla roll. Dels som medfinansierare av utbildningsformen folkhögskola och som huvudman för 42 folkhögskolor.

På senare år har anslaget till studieförbund och folkhögskola kraftigt minskat. Studieförbund och folkhögskolor har tvingats skära ned sin kärnverksamhet och tvingas ägna alltmer tid åt sidoverksamhet. Att i det läget diskutera, som utredningen gör i sina mål och indikatorer, en önskan om att folkbildningen skall nå fler, öka och nå nya grupper, rimmar illa med den verklighet folkbildningen idag upplever.

VGB saknar är en analys av Internatens betydelse för en riksrekryterande folkhögskola. Utredningen behandlar inte internatet utan nämner boendefrågan endast i förbigående. Internatet är en väsentlig del av utbildningsformen folkhögskola men innebär högre kostnader. VGB saknar därför en problematisering av förutsättningar för folkhögskolor att bedriva verksamhet med internat. De ekonomiska möjligheterna att driva internat har under lång tid minskat. En utveckling som riskerar för att internatfolkhögskolor ersätts av dagfolkhögskolor och filialer med verksamhet förlagd till städer. En sådan utveckling innebär att möjligheten till kultur och folkbildning i hela landet minskar, och att folkhögskolans möjlighet till riksintag för bland annat musik och kulturutbildningar minskar.

Styrelsen för Västra Götalands Bildningsförbund

Ola Wirtberg

Ordförande

